

SZÍNHÁZ ES KÖZÖNSÉG

SZÍNHÁZAINK jóformán be sem zárták kapuikat s már megkezdődtek a szabadtéri előadások. Nincs többé nyári szünet.

A szezon időtartamának kiterbélyesedése, a fővárosi színházaknak minden eddigit meghaladó száma és a százas előadászériák olyan jelenségek színházi életünkben, amelyeket csakis egy fellendülő, megnövekedett közönségérdeklődéssel magyarázhatni. Éppen azért, amikor az évad eredményeire visszatekintünk, nem lesz érdektelen elsősorban a közönségről szólnunk, hiszen a színházi sikerekben a közvélemény legáltalánosabb kritikája nyilatkozik meg. A lapok színházi közleményei a darabról, színésről és rendezésről elég kimerítően beszámolnak; a közönség szerepéről, azonban vajmi ritkán hallunk, pedig van olyan jelentős tényező, mint a másik három együttvéve.

A dráma a színpadon csak félig él. Értelmét és jelentőségét a mindenkori környezet adja meg, az a delejes áram, amely az ágáló aktorokat a nézőtérrel összeköti. A közönség velejátsszik a színészekkel. Részesé az elismerésnek, osztozik a felelősségben.

Vállalkozásunk nem veszélytelen. A „nagyérdemű“ közönség természetesnek tartja, hogy a szerzőket és darabokat megbírálják; némi nehezteléssel azt is elviseli, hogy a kritika kedvenc színészeikben is talál kifogást; de, hogy az ő magatartását is megkritizálják, azt már egyenesen magánügyeibe való illetéktelen beavatkozásnak fogja fel. Pedig az igazság az, hogy midőn a zurnalisztika belterjesen műveli a színházi körök kulisszatitkait, a kritika részéről nagyfokú mulasztás volna megfélelkezni arról a legfőbb faktorról, amelynek az író ír, a színész játszik és amelyért a színház egyáltalában létezik.

Érdemes szembenézni a kérdéssel, hogy vájjon minden színháznak olyan közönsége van-e, amilyent megérdemel és viszont? Aligha. Emlékezzünk vissza, hogy jópár évvel ezelőtt színházaink ugyanezen színészekkel és színművekkel nem tudtak közönséget teremteni, míg ma, a föltámadt érdeklődés következtében összehasonlíthatatlanul kedvezőbb a helyzet. A kérdés megfordításával viszont túlbecsülnők a közönséget, mert hiszen annak is tanúi vagyunk, hogy a publikum igen sokszor — táblástalan házak jelzik! — nem érdemli meg azt a jó színházat, amelyben része volna...

És itt lehetetlen nem utalnunk vidéki színházaink valóban válságos helyzetére. A legtöbb vidéki társulat üres nézőtér előtt játszik. Nem állítjuk, hogy mindenik színház és társulat hivatása magaslatán áll; a tapasztalat azt mutatja, hogy még a fővárosi színházakban észlelhető mérsékelt színvonalemelkedést sem követik. Játékrendjükben többnyire nem a minőségi válogatás érvényesül; túlnyomórészt a Pesten tömegsíkert aratott színházi iparcikkeket kolportálják szerte a magyar ugaron. Nem is bánjuk, ha ezeknek nincs sikerük. De ugyanakkor

rá kell mutatnunk arra is, hogy a nagyobb vidéki központokban, a magasabb színházi törekvések hasonló részvétlenséggel küzdenek. Színház és közönség értékviszonya itt a legszomorúbb fordított arányt mutatja a közönség terhére. A helyzet illusztrálásul szolgáljon az a képtelen eset, hogy áprilisban egyik legnagyobb vidéki színházunknak el kellett halasztania előadását, mert mindössze 48 fillér volt az elővétel. Nem firtatjuk az anyagiaktól független okokat, amelyek vidéki közönségünk attitűdjét magyarázzák. A vidéki színházak és társulatok pártjára sem állunk fenntartás nélkül. De amikor a magyar színház, a magyar színjátszás ügyéről van szó, nem mellőzhetjük hallgatással a vidéki színészet terén uralkodó szomorú állapotokat. A helyzet mindenesetre tarthatatlan. Ha másképp nem lehet, az egész vidéki színészet átszervezésével, a rendszer új alapokra fektetésével, de változtatni kell ez állapotokon, mert a vidéki színészet nemcsak huszhuszonkét társulat pusztá létkérdését jelenti; e vállalkozásoknak eszmei tartalmuk is van, hivatás és szolgálat kell hogy meghúzódjék bennük, tengődésük kihat az ország egész művelődésére...

Mintegy tíz évvel ezelőtt a nagy rivális, a hangosfilm alaposan próbára tette a közönség tájékozódó ösztönét. Az emberek négyes sorokban pártoltak át a diadalmas hangosfilm új távlatokat jelző zászlója alá, mígnem az utóbbi években egyre fokozottabb kiábrándulás kezdődött, s egyre határozottabban vált szét a színház és a mozi sajátos külön táborra. Ma már kezd kialakulni az a helyzet, hogy a színházat és a mozit nem ellentétes, hanem párhuzamos síkokban szemléljük. A film a tömegeket és a tömeghajlamokat köti le, míg a színház tudatosan egy-egy válogatottabb, saját közönség megteremtésére, a színházi közönség pedig individuális vágyainak kiélésére törekszik. A fővárosi mozik legújabb dekonjunktúrájában egyébként oroszlánrésze van az egykéz-rendszer kapzsi üzletpolitikájának; egy tucat mozi heteken át verklizi végkimerülésig ugyanazt a filmet, miközben a színházak változatos gazdag műsorral keinek buzgó versenyre.

Végül azt sem volna érdektelen megvizsgálni egyszer, hogyan és honnan szerzi közönségünk színházi orientációját a képes színházi hetilapokon kívül, amelyek — mint köztudomású — a közönség-tájékoztatást nem szigorúan művészeti szempontok szerint végzik. A hivatásos kritika már régen letett arról, hogy a közönségtől a tekintély elve alapján, álláspontjához igazodó magatartást várjon. A közönség eléggé felnőttnek hiszi magát nem ugyan ahhoz, hogy önálló véleményt formáljon, hanem hogy a más ítéletét ne fogadja el. Meggyőződése, hogy a zsöllye harmadik sor hatos számú székének megváltásával az abszolút bírálat jogát s a véleményalkotás képességét is megszerezte.

Jobbik eset, ha saját házihasználatú lapja színházrovatának közleményeiből meríti nézeteit. Konfliktusai nem igen támadnak, mert hiszen mint előfizető többnyire lapjával azonos nézeteket vall; lelki beállítottsága rendszerint egyezik újságja szellemével. Annál nagyobb zavarba jön, ha a kávéházban az aznapi beszámolókat véletlenül egyidejűleg olvassa el s ebből a szimultán képből próbál tájékozódni: „Végre egy mű, amely akar is, mer is, tud is újat mondani“ — olvassa a legfrissebb premierdarabról. „Meséje tartalmas, friss, sőt itt-ott

drámai feszültségű; mentes a banalitástól, az író kitűnően vizsgálk vele.“ Ezzel szemben a másik újság azt állapítja meg ugyanezen színműről, hogy „egészen vérszegény, szirupos, sztereotip sablon, lapos és invenciótlan“. Másnap, a következő újdonságról szóló beszámoló tovább fokozzák zavarát: „A színjátékot főleg az egyszerűség és természetesség emeli művészi magaslatra“ — így az egyik; „a téma fölcicomázása, aprólékos keresettség jellemzi a darabot“ pöröl a másik. Harmadnap aztán megrendül hite s végleg elveszti bizalmát a haruspexek iránt: „A szerző új és magasabbrendű színműírás felé törekszik, amit ad, az a legnemesebb színház, a leghatásosabb játék“ — olvassa, s már-már új klasszikust vél feltűnni a magyar glóbuson. De illúziója csak pillanatig tart, mert a másik lapnak lényegesen más a véleménye: „A darab újságriporthoz hasonlít, amelyben a dráma minden alapot nélkülöz; pongyola; a szavak olyan gondolatokat lepleznek, amelyek egyáltalában nincsenek“. És így tovább. Megérthető, ha szegény pesti polgár utoljára sem az egyik kritikusra nem hallgat, sem a másikra, hanem annak a véleményét nyilvánítja, aki művészeti kérdésekben a legritkábban képes önálló ítéletre: — a sajátmagáét.

A nemrendszeres színházlátogató nem is képzeli, milyen tanulságos és szórakoztató ilorilégiumot lehetne összeállítani a színházi folyosókon, felvonásközökben elhangzó közönségkritikákból is. A legtöbb a szokványos közhelyekben merül ki, a darab lényegét, a mű mondanivalóját nem is érinti. A szépnem megjegyzései elsősorban a kosztümökre, a rendezés külsőségeire s a színészi alakításra szorítkoznak. De hallottunk tízperces áradozást olcsó ötletek és színfalhasogató jelenetek „művészi tökéletességéről“, pillanatig sem kétes fajsúlyú szerzőkről és színészkedvencekről az elragadtatás melodikus indulatszavait, másnap pedig ugyanazon folyosókon ugyanazon szakértőktől, valóban értékes dráma előadása közben megdermedve fogadjuk az érteden kérdést, hogy „ilyesmit egyáltalán minek adnak elő?“ ... Mutatóba talán ennyi is elég. Ne hívjuk magunkra az istenek haragját!

A színházi közönség összetételét és értékelését illetőleg tehát fogalmaink éppen nem egységesek. Közönségünk nem egészen azonos azzal, aminek tartjuk. Részint jobb, részint gyengébb, de mindenesetre eléggé rejtélyes. Szeszélyes és kiismerhetetlen — mondják. Mi azt tartjuk, hogy ki- és megismerése érdekében eddig nem is sokan fárasztották magukat.

AZ IDEI SZEZON ÚGY ALAKULT, mint a kezdő drámaírók művei: biztató start után a második féldőben ellanyhult. A színházak nagy része az utolsó heteket jórészt alkalmi műsorral töltötte ki. De így is, az első félév néhány komoly értékét és a második félév pár kivételét összegezve, megelégedéssel zárhatjuk az évet. A legutóbbi hónapok bőséges terméséből három mű előadása emelkedik ki: Tempetői, Villámfénynél, Zivatar. Ezekről később bővebben szólunk.

Az egyes színházak közönségviszonyait a szezon tapasztalatai alapján röviden így vázolhatjuk:

A jubiláló Nemzed Színház az ünnepi évben főleg klasszikus műsorra rendezkedett be. A műsor a közönségnek is értékpróbája

volt. A próba annyira sikerült, hogy most már az intézetnek jövőre is fokozottabb kötelessége állandóan színen tartani a múlt időálló értékeit. A klasszikus esték túlnyomó része a közönségsiker jegyében zajlott le, reális cáfolatául a Nemzeti törzsközönségéről a köztudatban kialakított téves hiedelemnek. E nem éppen hízelgő minősítés szerint az ország első színházának publikuma nem kedveli, nem is bírja sokáig a klasszikusokat, ezért kell minduntalan szirupos pépekkel „táplálni“ fejletlen, gyöngé szervezetét. Nos, a centenáris esztendőben újból kiderült, hogy a Nemzeti Színház igenis számíthat olyan külön közönségre, amilyent megérdemel, hogy továbbörökítse évszázados fejlődése során kialakult nemesebb hagyományait. Az idei szerencsés játékrend megmutatta, hogy az évenként kötelező módon felújítani szokott paradés darabokon kívül jól használható egyéb anyaga is van a százéves darabraktárnak.

Igazi nemzeti színházi élményt hozott az új „Lear király“. A halhatatlan mű alázatos szolgálatával, a shakespearei dráma kötelező mértékével, egyszerű, tiszta, művészi eszközökkel, remek előadásban mutatta be a színház a legnagyobb királytragédiát. Tökéletes munkát végzett: a költőt tolmácsolta. — Az ünnepi év méltó befejezése volt Sophokles „Elektra“-jának felújítása. Mi, akik nem láthattuk Jászai Mari legendás alakítását, talán teljesebben foghattuk fel a „művet“ — ami azonban a „szerepnek“ is dicsérete! Ugyanezen est hátralevő részét az „Úrhatnám polgár“ töltötte ki. A balettkomédia előadása, néhány részletének túljátszása ellenére is, híven képviselte a moliérei derűt és szellemet. — Nem az idő vénít. Ifj. Dumas víg játékaról (A nők barátja) bezzeg az derült ki, hogy halványodik, sápad, avul. — A hazai klasszikusok közül a kedvesen megifjított „Csalódások“, a maga hamvasságában felújított „Liliomfi“ és a népszínmű eredeti stílushagyományai szerint színrehozott „Falu rossza“ arattak megérdemelt sikert. A „Rang és mód“, Szigeti József társadalmi színművének fogadtatása sem maradt mögöttük, de ezenjár feltűnőbben érzett fogantatásának kora ... Magyar újdonságaival kevésbé volt szerencsés a Nemzeti. Zilahy Lajos egyik legelső, tizenöt év előtti drámáját átdolgozva és elmélyítve láttuk viszont. „A hazajáró lélek“ meséjében a sírontúli szerelem olajnyomatának művészi változata, drámai beállításában a lelkiismeret vezeklése. — Dékány András dramatizált életrajzában (Aranysziget) Nagy Péter cárt a divatos eszközökkel próbálta „emberi közelségbe“ hozni; láttuk a papuchóst, a szerelmes medvét, a részeg muszkát, de hol maradt az orosz birodalom megteremtője? — Andai Ernő történelmi melodramája (Harang és kalapács) pontosan úgy hatott a Nemzeti Színház színpadán, mint — teszem — Courths-Mahler összegyűjtött remekművei a M. Tud. Akadémia kiadásában...

A Kamara Színház műsora — egy kis zökkenővel — a kívánatos fejlődés vonalán haladt. A zökkenőt „Nóra leányai“ okozták. A szerző Székely Júlia, az ibseni problémát átértékelve, a női hivatás kérdésével birkózik, több technikai ügyességgel, mint szerencsével. Rekordteljesítményt ért el a Kamara a „Kék róka“ 225 előadásával. Molière „Fösvénye“ is pompásan érvényesült a kis színházban.

Különös, hogy a Vígszínház, amely megindulásakor, négy évtizeddel ezelőtt, a modern irányzat pódiuma volt, ma megcsontosodott vára a konzervativizmusnak. Mereven ragaszkodik örökölt játéktílusához, a közepszerűséget kultiválja, irtózik a legkisebb kilengéstől. „Magyarán“ szólva: sznob. Biztos a dolgában, mert hiszen tetszetős játékkerete, jó színészi együttese minden előadásának meghozza sikerét. De csak átlagos és nem rendkívüli méretű sikert. Kassza-politikát folytat, mondják. Csakhogy a kassza mögött, helyesebben a kassza előtt a közönség áll, mint az efféle színházpolitika legfőbb irányítója. Az ilyen színház nem neveli, hanem elneveli, mert kiszolgálja a közönséget. Alávetve magát „az ezerszemű Cézár“ zsarnokságának, kénytelen mindvégig kurtára fogott pórázatát követni. Alapjában véve tehát saját magát bénítja meg, mert a közönség, a tömeg mindig konzervatívabb, mint az individuum, a szellem. A közönség az újbán legfeljebb a divatot kedveli. A modernség eszmeibb fogalom; kifejezői az írók, az igazi írók, míg a divatot a színműtermelés nagyiparosai képviselik, akikből tizenkettő pontosan egy tucat és akikből jellemzően éppen a Vígszínháznak van legkiadósabb kollekcója... Második félévi műsorán a következő újdonságok szerepeltek: „Bors István“, Hunyady Sándor egészséges humorú, rokonszenves beállítású tréfája; Csathó Kálmánnak a tisztas polgári tradíciók védelmében írt „Fűszer és csemege“ című vígjátéka; Fodor László olcsóhatású riportszínműve, a „Hajnali vendég“ és Eduard Bourdet franciából fordított mulatságos csibész-drámája, „Fehér és fekete“.

A Vig kamaraszínháza, a Pesti Színház intimebb hatású drámákkal kísérletezik. Változóbb, frissebb közönsége már felkarolt néhány darabot, amely az anyaintézet törzsvendégeinek tetszését talán nem mindig nyerte volna meg. Ilyen volt legutóbb Alfred Gehri párizsi életképe a bajbajutott nyomoréklányról, a szépfiúról s a bérkaszánya jellemző figuráiról ott fenn, a „Hatodik emelet“-en. A finoman érzelmes kis dráma egyik meggyőző példája, hogy nincsenek költői és prózai, új és ócska témák, csak írók és firkászok vannak.

A Magyar Színház — úgy látszik — oly széles körzetekből toborozza publikumát, hogy a legellentétesebb műfajokkal, a vallásos drámától a legsikamlósabb bohózatig megtalálja számításait ugyanazon deszkákon. Míg az első félévben a „III. Richárd“-dal, legutóbb Ben Johnsonnak a pénzről írott halhatatlan komédiája, a „Volpone“ felújításával róttta le a színház a művészetnek kijáró kötelező adóját. Vaszary János borsos vígjátéka (Ketten gyedül) és egy szokványos operett a száműzetésben balkézzől vigasztalódó uralkodópárról (Dinasztia) egészítik ki a Magyar műsorát. — Fiókinézete, az Andrassy Színház a könnyű múzsák otthona. A darabok címe: Különös szerelem, Egyetlen éjszakára, A hölgy hozzám tartozik!, Nem leszek hálátlan, önmagukban jelzik a szórakoztatás célját és nemét.

Ha tényleg van kölcsönhatás színház és közönség között, akkor a Belvárosi Színház közönsége újabban vagy megváltozott, vagy kicsérelődött. Másként nem találjuk magyarázatát, miért terpeszkedik el benne annyira az operettel vegyes színházi zsurnalisztika. Meller Rózi „Dr. Barabás Irén“-jét olyanféle komplikációk gyötörték s tet-

ték színpadilag használhatatlanná, mint később „Nóra leányait“. Aszlányi Károly „Amerikai komédiája“, úgyszintén az olasz Aldo de Benedetti „Félperces szerelem“ című víg játéka alapján véve egyetlen ötlet három felvonásban; az ötletek nem újak, de új a lelemény, amely „egész estét betöltő“ darabokként értékesíti őket. Kiemeljük a műsorból Louis Verneuil drámáját, a „Monsieur Lamberthier“-t, amely „Duo“ címen került előadásra, címében jelezve a darabnak azt a technikai bravúráját, hogy mindössze két szereplője van, nem számítva a láthatatlan Monsieur Lamberthiert, aki mint a féltékenységi dráma oka és áldozata, voltaképpen az igazi főszereplő. A technikai bravúr kényszerei ugyan ki-kiütköznek, de a dráma: mint veszti el két ember hazugságon épült boldogságát a boldogság révében, pompás játéklehetőségeivel mindvégig leköti a néző figyelmét. A színház szezonvégi újdonságának (Nincsenek véletlenek) írójában ötletekben bővelkedő, tehetséges routiniert ismertünk meg; Solt Endrének hívják a fiatal szerzőt. A Belvárosi társszínházának, a Művész Színháznak elég vegyes műsora (Vacsora a Ritzben, Tolakodó fráter, stb.) sem művészetet, sem üzletet nem hozott.

Leghomogénabb közönsége mindenesetre a kis- és külvárosi színházaknak volt, vígan tenyészvén bennök a kabaré-tréfa és az operett. Hogy milyen érdeklődés mellett, mutatja az Erzsébetvárosi Színház; egy darabját (Sárgapitykés közlegény) 350-szer játszották.

A szezon eseményeibe külön színfoltként illeszkedett bele az Eucharisztikus Kongresszus hetének ünnepi műsora. Vezető színházaink is ki akarták venni részüket azokból az ünneplésekből, amelyek május második felében a magyar fővárost a keresztény világ figyelmének középpontjává tették. A Nemzeti Színház „A nagy világszínházat“, Calderon XVII. századi látványos barokk-misztériumát, a Kamara Színház T. I. Eliot-nak, a modern angol költészet egyik vezetőegyéniségének „Murder in the Cathedral“ című, B ecket Tamás vértanúhaláláról szóló vallásos drámáját hozta színre. A Magyar Színház „Az Úr katonái“ felújításával, a Pesti Színház Strindberg „Húsvét“ című vértelen modern legendájával, a Belvárosi Színház pedig Orbók Attila „A kapu előtt“ című székely népi legendájával kívánt az áhítatos közönségnek megfelelő színházról gondoskodni. Megértve s méltányolva színházaink törekvését, nem tartjuk szerencsésnek a darabok összeválogatását, főleg pedig azt, hogy vezető színházaink jórésze idegen műveknek kötötte le magát. E felfogásunkat csak megerősítette a Nemzeti Színház Calderon-előadása; ha „Az ember tragédiája“ kerül színre, a külföldiek legalább egy reprezentánsunkat megismerhették volna... Az ünnepi hét folyamán a Művész Színház „Magyar Csupajáték“ címen játéksorozatot iktatott műsorába. Kitűnő alkalom, gondoltuk, vendégeinknek színpadi keretben nyújtani népköltésünk kincseit, az esztendő népszokásait, egy tartalmilag gazdagított, új „gyöngyösbokrétát“. Nem azt kaptuk, amit vártunk. Eredeti népi játékok helyett stilizált népi revút kilenc képben, amelyekben a zenés, táncos tréfák groteszk pantomimmai változnak.

HÁROM ELŐADÁS részletesebb ismertetést igényel.

A városligeti Erzsébetvárosi Színház nem tartozik Budapest leg-
előkelőbb műintézetei közé. Április végén s május elején azonban e
kopott falak között nem kisebb költő szólalt meg, mint Csokonai
Vitéz Mihály. A Hont Ferenc vezetése mellett Független Színpad
néven működő fiatal színészgárda törekvéseinek köszönhető, hogy
nyilvános színházi előadás keretében elsőzben jelent meg a költő
egyik befejezetlenül hátrahagyott, közel százötvenéves drámai mun-
kája: T empefői. A napilapok, egy-két kivétellel, mindössze pár sor-
ban emlékeztek meg a premierről s közönségünk is csupán azóta szer-
zett közelebbi tudomást a Csokonai-vígjátékról, mióta szabadtéri
előadás lett belőle a Márkus Emilia-parkban. Márcsak e körülmények
is indokolják, hogy jelentőségéhez mérten foglalkozzunk az írója
mostoha sorsában osztozó darabbal.

Miről is szól e keserédes szatírái játék? Tempefői, a méla poéta
reménytelenül csetlik-botlik a tizennyolcadik századvégi hazai társa-
dalomban. Pártfogót keres, aki könyve nyomdaköltségének kifizetésé-
vel a mecénást elvnek megfelelő módon rója le hazafias kötelességét a
nemzeti literatúra iránt. Gróf Fegyvernekihez folyamodik, hiszen az ő
ösét dicsőíti legújabb versezete. De a grófnak s a többi magyar
uraknak fontosabb a politika, kártya és vadászat, mint a tengődő
magyar poézis. Így aztán Betrieger, a jövevény tipográfus, mint nem-
fizető adóst már-már börtönbe juttatja a szegény Tempefőit, midőn
végre Fegyverneki lányától, a széplelkű honleánytól segítség érkezik.
Körülbelül eddig tart Csokonai csonka színdarabja, amelyet a Függet-
len Színpad munkaközössége szerves befejezéshez segített: kiderül,
hogy Tempefői nem is koldusdiák, hanem előkelő grófi sarj, poéta és
kontesz boldogan egybekel.

A rokokó rózsaszín, kék és arany színeiben játszó, látszólag szelíd
szatirikus játék háttérében, a közvetlen élményekből és vágyálmokból
táplálkozó szubjektív mese mélyén fojtott fájdalmak és méltatlan keser-
vek füstje kavargó. Közöny és műveletlenség, nemzeti öntudat hiánya,
külföld majmolása, idegen érdekek térfoglalása, ezek a problémák
feszítik a drámát, szítják a költő hevületét s adják a szavak kísérteties
hangsúlyát. Csokonai nyelvének édes, lágy muzsikája közben időtlen,
bátor kiáltásokat hallunk. „Ez a világ inkább akar a félelemre, mint
az emberségre mozdulni“ — harsog a költő szent haragja. „Hogyne
rázná ki a magyar író kezéből a tollat ama méltó keseredés, mely az ő
megvettetéséből származik?“ — sikoltja Tempefői, s nyomban rá a
refrént: „Az is bolond, aki poétává lesz Magyarorszáiban!“

Költő szól idestova másfél század távolából, méltatlan sorsa jogos
panaszával, legjellemzőbb oldaláról tárva fel korának szellemi visz-
onyait. A darabnak minden szereplője a korkép szerves alkatrésze;
megszemélyesítői egy-egy társadalmi osztálynak, sűrített képletek s
mégis eleven, hamar ismerősünkké váló figurák.

Természetes, hogy a vígjátékot a kiegészítésen kívül a színpad-
hoz is kellett alkalmazni, hiszen szerzője úgy lehet soha nem látott
színházi előadást. De ösztönös érzéke volt a színpad titkaihoz, műve
könnyűszerrel hajlik a rendezői kéz alá. A módosítások: törlések,

összevonások, szerepek kihagyása, Dorottya alakjának beiktatása, stb. nem haladták meg a szokásos mértéket s határozottan a mű javára váltak. Csak azt nem értjük, hogy a premiert követő előadásokon miért kellett az eredeti szövegből kilúgozni néhány olyan kifejezést, amely szervesen a mű koncepciójából folyik s kiválóan szolgálja a darab eszményi célzatát?

Maga a premier ritka élményt nyújtott. A szavak és szerepek delejes árammal kapcsolódtak a terem minden zugába; nemcsak a színészek, a nézők is átélték a költő halhatatlan ígét. A közönség nem színházi habituékból állott, akiknek a színháznál fontosabb a színházi vacsora, de lelkes fiatalokból, akik vacsorapénzüket áldozzák színházra. Öröm volt látni, hogy nemcsak előadások ellen, vezényszóra tüntető ifjúságunk van, hanem olyan is, amelyet kiművelt ízlése, művészi fogékonysága és önálló ítélete képessé tesz arra, hogy az igazi értékek m e 11 e 11 is tudjon tüntetni, ha van rá alkalom... Irodalmunk e remekművű kis ékszere közel másfélszázadon át hevert előadatlanul, hacsak nem számítjuk be azt, hogy valamikor, több mint harminc éve, az egyik budapesti gimnázium önképzőkörében eljátszották. Reméljük, hogy fölfedezése előadását állandósítani fogja s mielőbb méltó keretek között megy át a közönség megismerésébe abból a szerény, de igen dicséretes kezdeményből, amely napfényre hozta.

Németh László, jelentős essay- és regényírói múlttal maga mögött, az idén drámaíróként mutatkozott be a Nemzeti Kamaraszínházában. Míg igényesebb íróink nagy része finnyásan távol tartja magát a színpadtól, mert hát az mai indusztriálódott formájában nem irodalmi fórum, — ő, a még mindig „harmincasok“ egyik reprezentánsa, mellőzve a titkos megegyezést, rászánja tollát, hogy a színháznak az irodaloméval nem túlszorosan érintkező közönségével is kapcsolatot teremtsen. Férfias kiállás ez a magyar író egyik legszebb, már-már bitangjára hagyott pozíciójáért. Drámája, a Villámfénynél, eseményként hatott; élmény az író hívei s a színházi közönség számára egyaránt. Amazokat, akik Németh László fejlődését mintegy tíz esztendő óta figyelemmel kísérik, főleg az lephette meg, hogy tanításai a színpadon hogy kifényesednek, hogy áttüzesednek, retorikájának micsoda zengése van és milyen nagyszerű színjáték a reflektor fényében látni „ember és szerep“ viaskodását. Maga a nemalkuvó írói magatartás, a mondanivaló kíméletlen, fanyar őszintesége, átéltsége, a problémák zsúfolt kavargása már inkább az íróval kevésbé ismerős közönség számára újság, fölfedezés.

Németh László drámájának szerkezeti vonalai nem éppen geometriai pontossággal vezetnek a megoldás felé. A mű legbensőbb jelentése csak lassan bontakozik, helyesebben: későn robban ki. Eleinte úgy tűnik fel, mintha egy szorgalmas Tolsztoj-tanítvány komplexumának lennének meghívott tanúi. A dádi körorvosban önvád támad: igazságtalannak s méltatlannak tartja a társadalom berendezkedését, amely neki és osztályának viszonylagos jómódot biztosít, míg ugyanakkor a parasztság e színvonalat még csak meg sem közelítheti. Faluszociográfiai könyvének kétesértékű sikere, a közigazgatást nyugtalanító ingyenrendelése, felesége vagyonából építendő szegénykórház-terve,

stb. — mindez hangsúlyozottan szociális irányban köti le a közönség figyelmét. Aztán egyszerre érzelmi síkba transzponálja a problémákat. Egy csinos fruska, amint pillanatok alatt asszonnyá érik, hogy lássuk miből lesz a cserebogár, hirtelen új fordulatot ad a drámának, illetőleg tulajdonképpeni medrébe tereli azt. Csak most, a fiatal lány megjelenésekor, midőn a férfi legigazabb énje, az alkotás tiszta erotikuma, a lelki fölemelkedés és kinyújtózkodás vágya támadna föl, s midőn a léleknek ezt a titkos nosztalgiáját rideg valóságok, társadalmi morál és konvenciók, tisztesség-, kötelesség- és hűségfogalmak, hervadó feleség, két gyermek s józan számítások meglepik és megfagyasztják, mint a vetést a dér, — csak most, ennek a jelenésnek „villámfényénél“ eszmél rá elhibázott életére, az élet tragikus törvényeire. Sorsának, végzetének ez a brutális felismerése a mű igazi lényege. Ezen a fordulón nyer értelmet az alkotó embernek a komikumig vaskosan reális ellenpárja, az asszonyfaló főjegyző is, aki a maga másfajta komplikációit nyers hedonizmussal vezeti le. A „villámfényt“ nagy égiháború, kettős családi jelenet követi, minekutána hőszünk, úgysis mint a társadalom támasza és apostola, egy, az ifjúsághoz címzett keserű üzenettel, összetörve hull vissza a gyilkos hétköznapokba...

A „Villámfényénél“ az író első színműve. Egyenetlen és túlsúfolt. De ezek a kezdetet jellemző hibák nála nem olyan természetűek, hogy rendezői mesterkedéssel lefaraghatók volnának; helyes tehát, hogy nyers eredetiségükben kerültek színre. A bőség zavarában, az árnyalatok gazdagságában a szubjektív élmény közvetlen lecsapódásait érezzük. Mindenik szerep az író monológja s minél élesebb ajkán a szó, annál mélyebb, csontig ható a seb, melyet önmagán hasít...

A Nemzeti Színház nemzetközi csereakciója során ismertük meg az idén a bolgár irodalom egyik klasszikusának, a harminchét éves korában öngyilkossá lett JavorovPejunak Zivatar című drámáját, amely mintegy negyedszázados színpadi pályafutása után jutott el hozzánk.

Frokovics Száva, az előkelő birtokos családjában kipattan egy szörnyű titok s percek alatt feldúlja a boldogság e szigetét. Kiderül a több mint húsz éve lappangó bűn, a szégyenteljes titok, hogy a fiú, a család szemefénye, nem a törvényes apától származik; az igazi apa egy katonatiszt, aki rútul visszaélt „legjobb barátja“ bizalmával s az asszony védtelenségével, midőn a házaspár neki, a forradalmárnak életét mentette meg. Egy zivataros éjszakán pereg le a fordulatokban bővelkedő dráma. A feltámadt bűn árnyéka előbb a fiút bénítja meg, majd a gyermekét elvesztő apát sújtja le s bizonyos analógiák révén még a fiú menyasszonyát is beszennyezi; már-már elsöpri minden áldozatát, midőn a férj lelki nagysága, az illúziók köpenyében, a jámbor hazugság oltalma alatt visszaadja a szerencsétlen asszony békéjét és a fiú megingott lelki egyensúlyát. Prokovics Szávanak, hősiecs erőfeszítésében, maga az egykori jóbarát nyújt segédkezet; az ő hamis esküje simítja el a felkorbácsolt hullámokat. A felzaklatott áldozatok a zivatar után megkönnyebbülten lelnek ismét önmagukra az édes otthon ölén; kisüt a nap, az asszony kerti sétára indul. A férj mosolyogva int utána, hogy mindjárt követi, de reszkető kezében revolvert szorongat — a függöny legördül. A bolgár író drámájának kétség-

telenül legfőbb gyöngéje a befejezésnek egyébként igen bravúrosan kezelt függőben tartása. Ezzel a kibúvóval a megoldást a nézőre hártotta, hogy az, érzelmi diszpozíciójának megfelelően, döntsön hősnak sorsa felől. A néző azonban, ha tényleg társszerző, habozás nélkül tudja, hogy az egyedüli befejezés, az események logikája szerint, csakis annak tragikus vége lehet, akit önnön hazugsága nem ámíthat el... Javorov drámája nem egészen eredeti koncepciójú, sajátos bolgár jellege sem igen van, leszámítva a főhősnek vérbősége mellett is megnyilatkozó szláv lágyságát. Ibsen-, Strindberg-, Bernstein-hatások keresztesződnek benne, de kiváló tehetségű tanítvány.

HIÁNYOS LENNE KRÓNIKÁNK, ha végül meg nem emlékeznénk színháztörténeti irodalmunk egy értékes gyarapodásáról. Hevesi Sándor, a színház életének kitűnő ismerője, igen szép könyvben foglalta össze nemrég színháztudományi tanításait. („Színház“. Budapest, 1938. Singer és Wolfner, 147 lap.) Munkája nem afféle „tudományosan rendszerező“, fontoskodó kézikönyv, teóriák vagy dramaturgiai dogmák gyűjteménye; ellenkezőleg, világos, könnyed áttekintése azoknak a tényezőknek, amelyekből a színház bonyolult szerkezete s tevékenysége előáll. Az egyes fejezetekben sorra veszi a színház és közönség viszonyát, kölcsönhatását, a színészi alakítás problémáit, a játéktílusokat, a drámaírás mesterségbeli titkait; a rendezésről szólva megismerteti az úttörő meiningeniek történelmi pedantériájával, részletesen foglalkozik a modern rendezés atyamestereivel, az orosz Sztaniszlavszkival, a francia André Antoine-nal, a német Otto Brahm-mal, Reinhardt-tal, valamint a modern színpadi térművészet megalkotójával, az angol Gordon Craig-gel; kitér a rokon művészetre: a filmre, beszél a láthatatlan színházról: a rádióelőadásról s befejezésül a színházi cenzúráról tájékoztat. Stílusokkal, törvényekkel és múló divatokkal ismerteti meg, elemzi a színházi közönség mint tömeg lélektanát, a siker és kudarc kifürkészhetetlen titkait bolygatja, hogy minél teljesebben, igazabban álljon az olvasó előtt az örök, a halhatatlan színház... Érdeklődése elsősorban a modern színházhoz vonja, de egyetlen kérdésnél sem mulasztja el a történelmi visszapillantást. Nincsenek leleplezései, de minduntalan jellemző anekdotákkal, szellemes aperszűkkel kedveskedik, rávezet a mesterség apró műhelytitkaira, olyan mozzanatokat érzékeltet, amelyek ismerete mélyen a hivatás gyakorlatában gyökereszik. Hevesi Sándor „Színház“-a szerkezetében, felfogásában és előadásában egyként alkalmas arra, hogy a műélvezés művészetének előiskolája legyen s ránevelje a közönséget a színház emelkedettebb szempontú értékelésére. Sok van ebben a könyvben a memoárok közvetlenségéből és személyességéből, intim, családi jellegéből. Érezni, hogy a szerző egy életen át élt mesterség tapasztalatait, eredményeit takarítja be s hagyományozza tovább. Színház és közönség viszonyának kimélyítését, a színház jobb megismerésének célját szolgálja ez a könyv; egy bensőségebb, fejlettebb színházi kultúra szolgálatában íródott, érdemes rá, hogy minél többen olvassák színházak s könyvek barátai.